

Vážení....

nejprve mi dovoluji, abych poděkoval za možnost vystoupit na této konferenci, před tak významným auditoriem, při příležitosti dvacátého výročí založení VŠPP, které mám tu čest být absolventem. Je velmi dobrou zprávou, že můžeme po necelém čtvrtstoletí po ohromných společenských změnách ve východní a střední Evropě oslavovat nejen dvacátá výročí ryze podnikatelských subjektů, ale že zde máme už i dvacátá výročí organizací, které mají i jiná poslání než pouhý zisk.

Tématem mého vystoupení je sociálně ekonomický pohled na problémy formování bezpečnosti organizací v tržní ekonomice. Dovolte mi, abych se nejprve krátce pozastavil u základního problému, který pokládám za nutné vyjasnit. Jde o to, kde se nacházíme, v jakém historickém kontextu se nachází ona tržní ekonomika, ve které se máme zabývat formováním bezpečnosti organizací?!? Mnoho slyšíme o postindustriálním období, jiné autority hovoří o postmoderně. Tvrdí to s lehkým srdcem, protože nám už neříkají ani to, co je industriální období, ani to, co je moderna. Jsem hluboce přesvědčen, že je to zcela nedostatečné, že takové „post popisy“ nepronikají k podstatě ohromné změny, kterou prožíváme. Dovolte mi společně s českým básníkem, nositelem Nobelovy ceny za literaturu Jaroslavem Seifertem, vyslovit tezi, že „něco překrásného se končí“, a to něco je neolit neboli mladší doba kamenná. Končí období deseti tisíciletí, kdy základem blahobytu malých i velkých společností byli lidé, kteří byli usedlí na jednom místě a tam přetvářeli přírodní zdroje na užitečné hodnoty. To byla podstata neolitické revoluce, která umožnila rozvoj zemědělství, postupnou akumulaci bohatství a v jeho důsledku i rozvoj lidské kultury a v jejím rámci nejen náboženství, ale i vědy a techniky. Dnes se stále větší skupiny lidí dávají do pohybu a hledají své místo ve světě. Více než polovina lidstva nemá stálé bydliště a žije za méně než tři americké dolary denně. Rovněž život globálních i národních elit je zcela oddělen od konkrétního

místa a tito lidé plně prožívají prostor. Není pro ně žádné tady, včera ani zítra, je pro ně jen všude a teď. Jsou to lovci a sběrači a často i loupežníci, kteří táhnou světem a nikdy se nezdrží tak dlouho, aby si mohli povšimnout nebo dokonce okusit negativních důsledků svého náletu. Existuje ještě třetí skupina nomádů a to jsou nomádi virtuálního světa neboli kyberprostoru. Ať chceme nebo ne, tento virtuální prostor se nějak dotýká většiny z nás a většina z nás v něm nějakým způsobem existuje a může o atributy této existence o svou identitu, stejně jako o své peníze snadno přijít, aniž by nomád kyberprostoru musel vstát z postele.

Musíme si tuto okolnost uvědomit a naučit se s ní pracovat, pokud chceme hovořit o formování bezpečnosti čehokoliv a kohokoliv. Žádná stará paradigmata neplatí, protože jak chudí, tak i bohatí nomádi mají svou morálku, která se zcela vymyká tomu, co jsme kdy zažili nebo četli. Z hlediska usedlých společností byli vždy nomádi něčím méněcenným, dnes začínají nomádi tyto usedlé společnosti ovládat. Pokud se nechceme stát obětmi chudých a zoufalých nebo otroky bohatých a zlovolných, musíme se pokusit hledat kvalitativně nová východiska. Historická pravda je sice na straně těch, kteří hodnoty tvoří, dokonce snad je na jejich straně i právo a věky, jak se zpívá v jedné písni, ale to je dnešním skupinám nomádů úplně jedno.

Chci se zastavit u důležitého pojmu a tím je právo a práva. Žijeme v civilizaci práv. Tak jako od úsvitu neolitu byl v rodové civilizaci dlouho základním civilizačním paradigmatickým výrok „já jsem“, který se postupně v civilizaci materiální transformoval ve výrok „já mám“, tak poslední období informačně právní civilizace je stále více charakterizováno výrokem „já mám právo“. Radujeme se z toho, protože otázka lidských a občanských práv rezonuje touto planetou již několik set let, ale po dosažení určité úrovně se začínají objevovat vážné problémy. Problém je v tom, že za výroky „já jsem“ a „já mám“ je ohromné osobní nasazení, angažovanost a odpovědnost, zatímco právo můžeme získat jakýmsi nepochopitelným, neuchopitelným a vzdáleným politickým

aktem, aniž bychom se na něm jakkoliv podíleli. Navíc práva trvají, aniž bychom se zasloužili o jejich obnovení a ke všemu ještě se práva zcela osvobodila od povinností, s nimiž dříve tvořila nedílnou jednotu. Z hlediska naší bezpečnosti to má sice triviální, ale za to fatální důsledky. Dovolte mi příklad. Je jistě skvělé, že jsme měli právo přednosti v jízdě, bohužel ten, kdo je narušil, měl více energie. Je jistě neméně skvělé, že se jednou někdo naším jménem dosoudí a možná že viníka i potrestá, tedy pokud neujede neznámo kam, ale my sami už jsme dávno mrtví. Je to prosté, neodvratné a surově skutečné. Jsme toho svědky dnes a denně.

Problém formování bezpečnosti v civilizačním paradigmatu, stojícím na právech jednotlivce se totiž předpokládá vzájemná závislost těchto jednotlivců, zatímco předchozí paradigmaty stála na jednostranné závislosti nebo naopak na individuální svobodě. Pokud svá práva nechápeme v kontextu svých povinností vůči druhým, potom se toto paradigma vzájemné závislosti stává nebezpečnou karikaturou sebe sama a rychle degraduje společnost buď na atomizované jednotlivce neschopné přežití, nebo na stádo závislé na cizí moci. Rozsáhlé vlastnictví rozličných práv totiž nutně přináší tendenci k jejich směňování a to především za nejruznější hmotné a finanční statky. Problém je v tom, že tudy vede také nejlepší cesta k tomu, jak o taková práva přijít a to zcela legální cestou. Ještě neuplynulo půlstoletí od počátků první moderní opční burzy a dnes jsme svědky, že prodat lze prakticky vše, protože stále více nehmotných statků a tedy práv se daří úspěšně ocenit, tedy postavit proti nim konkrétní finanční částku, která pak umožňuje jejich snadnou směnu za cokoliv. To vede samozřejmě k masivnímu zadlužování těch, kteří nemají nic než svá práva a činí z nich nesvéprávné jedince zcela závislé na svých věřitelích. Zdaleka nejde jen o chudé. Většina tzv. střední třídy na Západě má hypotéku a nejruznější další druhy úvěrů a půjček, což z nich při rozhodování o společenských záležitostech činí nesvobodné občany, kteří se chovají tak, aby jim bylo umožněno dále

splácet své dluhy. Favoritem tzv. svobodných demokratických voleb, tak nejsou politické strany a jejich programy, ale věřitelé většiny obyvatelstva a systém, který drží lidi v područí půjček. Moderní státy nepotřebují rozsáhlý bezpečnostní a represivní aparát, který by držel obyvatelstvo v klidu. Stačí, když jim hrozí sociálním kolapsem z nesplacených úvěrů. Tvorba norem a pravidel parlamenty rádobý suverénních států pod diktátem ekonomických elit se stalo nejvýnosnějším byznysem dneška. Malá záměna slov udělá ze zloděje počestného obchodníka a z teroristy hrdinného partyzána. Změna zákona zneplatní platné smlouvy a dohody. To je takový stupeň moci při ovládnutí reality, kterému lze jen těžko odolat. Nikoliv nadarmo napsal před více než dvěma stoletími Alexandr Hamilton v Listech federalistům, že rozhodování o věcech veřejných nepatří do rukou lidem nesvobodným a nemajetným, tedy těm, kteří při něm nemají co ztratit. Takoví lidé jsou při rozhodování neodpovědní a jsou ovlivnitelní těmi, kteří jim nabídnou doslova drobky z panského stolu.

Dovolím si upozornit ještě na jednu velice nebezpečnou zavádějící iluzi, která je nám programově vkládána do našich myslí. Je to iluze, že se na trhu setkáváme jako svobodní lidé, svobodně jednající jednotlivci a organizace. Většina současných ekonomů vyrostla na učebnicích Samuelsona, který na mnoha stranách dokazuje triviální matematické vztahy, ale klíčový předpoklad, že lidé do těchto vztahů vstupují jako svobodní, ponechává bez jakéhokoliv komentáře. Model, který tu dnes představují, jasně poukazuje na to, jak jsme různí a jak málo z nás je alespoň trochu svobodnými. Naše jednání je převážně velice nesvobodné, protože jsme významně omezováni nejen svými vlastními vnitřními limity, ale i z vnějšku těmi, kteří mají moc. Model umožňuje zabývat se mocí a jejím rozdělením, podobně jako každým jiným objektem. Jasně ukazuje skupiny kolem ovládající i ovládané, stejně jako skupiny, které se zabývají jak distribucí, tak i redistribucí moci.

Vážení přítomní, nyní si položíme otázku, zda existuje nějaký nástroj, kterým bychom mohli tyto veškeré skutečnosti uvidět a uvědomit si je dříve, než udeří se zničující silou. Dovolte mi, abych se o to pokusil. Základním pojmem tohoto pokusu o systémový model bude pojem „prostředí“. Prostředí budeme definovat jako vše, čeho jsme součástí, včetně nás samotných. Jde o uspořádání nerovnováh v časoprostoru a z toho vyplývá, že prostředí má trojí obsah. Časoprostorový, energetický a informační. Tyto obsahy se nacházejí mezi polaritami času, prostoru, energie, hmoty, chaosu a informace. Tyto polarity můžeme nazvat podle typu prostředí různě, jedna z nejjednodušších variant zní tak, že jde o vnější a vnitřní, aktivní a pasivní, známé a neznámé.

Organizací potom nazveme jev, který dělí prostředí na dvě části, které jsou vůči sobě vnějšími a vnitřními. Organizace v ekonomickém smyslu slova je nástrojem na uspokojení potřeb, a to jak základních, nutných k přežití nebo trvání, nebo odvozených, tedy k uspokojení přání. Organizace v ekonomickém smyslu jsou také nejčastěji korporacemi, tedy organizacemi, které nesou osobnostní substrát. Jejich základem, stejně jako základem jejich bezpečnosti, je důvěra mezi osobami, které ji tvoří, stejně jako důvěra k osobám v jejím vnějším prostředí. Systém takových vztahů, které nesou menší nebo větší penzum důvěry, můžeme pojmenovat honosně sociální kapitál, ale ve své podstatě nejde o nic jiného než o prostou důvěru mezi lidmi, která je základním nositelem každého lidského společenství a leží rovněž v základu důvěry institucionální. Model nám také ukazuje na to, že personální prostředí každé organizace je tvořen jejími stakeholdery, tedy osobami jejichž zájmy jsou organizací jakkoliv dotčeny. Mezi nimi můžeme nalézt skupinu shareholderů, tedy těch, kteří organizaci vlastní. A ještě jedno členění je z hlediska formování bezpečnosti organizací. Jde o to, zda jde o organizace účelové nebo přirozené. Organizace je přes veškerou svou důmyslnost, až na níže uvedené výjimky, pouhým nástrojem k prosazování určité myšlenky, nápadu nebo smyslu a ten leží zpravidla mimo ni

samotnou, stejně jako mimo ni stojí zpravidla ta osoba, která ji ovládá a jejíž zájem se pomocí této organizace v prostředí prosazuje. Takové organizace, a je jich naprostá většina, budeme nazývat organizace účelové. Jak smysl organizace, klíčový zájem, tak i jeho nositel jsou součástí jiné úrovně logického typu než samotná organizace. Zachovávat organizaci tedy má smysl jen tehdy, pokud slouží tomuto zájmu a veškerá nostalgie po tradici její existence je na škodu prostředí, ve kterém dokáže nefunkční organizace nebo instituce existující sama pro sebe působit velké problémy a páchat velké škody na svém prostředí. Kdo by chtěl názorný příklad skvělé organizace, jejíž účel leží a smysl leží mimo ni, pak necht' sleduje osudy vojenských jednotek od družstva až po armádu. Stejně tak jsou známé tragické důsledky pro společnost, když se armáda „udělá sama pro sebe.“ Na tomto místě je třeba se zastavit a popsat velmi důležité výjimky, kterým budeme říkat přirozené organizace. Jejich definice je taková, že vznikají z rovnoprávné vůle svých zakladatelů a fungují na jimi vzájemně dohodnutých principech bez určujícího vnějšího vlivu. Právě přirozené organizace jsou ovšem vystaveny významným omezením, která se obvykle zahrnují pod pojem „kulturní univerzálie“.

Bezpečnost je v tomto kontextu pojem označující vlastnost konkrétního prostředí, jeho části nebo elementu (osoby, jevu, procesu nebo věci), která vyjadřuje míru jeho (jejich) způsobilosti nepoškodovat své prostředí, včetně sebe sama. Prostor označíme jako poškozené, jestliže je znemožněná další existence některé jeho části nebo omezená nebo znemožněná jeho dosavadní prospěšná činnost nebo působnost. Míra způsobilosti části prostředí nepoškodovat své prostředí se nachází na škále mezi stavy bezpečí a nebezpečí. Bezpečnost v ekonomice, jako v prostředí hospodářské praxe je tedy mírou toho, jak je tato praxe způsobilá zamezit nejen přímým hospodářským škodám, ale celé dlouhé řadě externalit, jejichž náklady nesou jiná prostředí a jejich součásti. Mezi externality patří na čelné místo tzv. tržní bubliny, které nejsou ve své podstatě

ničím jiným než nadměrným hromaděním určitých hmotných nebo nehmotných statků a finančních prostředků. Kategorie bezpečnosti v ekonomické vědě je potom pojmem, bez kterého se nelze obejít při vyjádření skutečné výkonnosti hospodářské praxe.

Pokud utvoříme trojkombinace polarit prostředí, získáme krychlový model, který je složen z osmi oktantů, z nichž každý reprezentuje právě jednu trojici. Navíc jde o to, že jakýkoliv oktant může být vnímán jako samostatné prostředí nižšího řádu a každý model prostředí může být jedním oktantem prostředí vyššího řádu. Tomuto jevu se říká soběpodobnost a takový útvar, který představuje náš model, můžeme v souladu s B. Mandelbrotem nazvat fraktál. Model prostředí má celou řadu variant, může být různě složitý, ale má jednu důležitou vlastnost. Kombinace vlastností v prostředí nutně existují a nerovnováhy v něm působí, a to bez ohledu na to, zda je umíme najít, správně je pojmenovat nebo dokonce je ovládat. Jde o podobný systém, který kdysi představovala slavná tabulka D. I. Mendělejeva, která obsahovala bílá místa, která se postupně zaplňovala. Jako systém uspořádání prvků stále platí, i když naše poznání světa elementárních částic je daleko podrobnější a jistě bychom našli i jiná uspořádání.

Je důležité odpovědět na otázku, prostřednictvím čeho vnímáme naše prostředí a praktická zkušenost, stejně jako vědecké poznání nám říkají, že své prostředí vnímáme prostřednictvím jeho vlastních změn, a to v té míře, v jaké jsme je schopni zachytit. Změny, to jsou realizované nerovnováhy a potenciality, ze kterých je prostředí uspořádáno, a které můžeme za konkrétními změnami tušit, ale máme problém je konkrétně popsat, tak jako máme problém z louže vody určit tvar kousku ledu, ze kterého voda roztála. Mimochodem, opačně je to daleko snazší. Jsme tedy významně omezení na své cestě k podstatě jevů, které vnímáme a tím i podstatě světa, ve kterém žijeme. To, co z něj vnímáme, je uspořádání změn prostředí. Zdaleka ne všechny jeho změny v každém jeho bodu

mají mezi sebou nějakou logickou nebo kauzální vazbu, po jejichž nalezení tolik toužíme a jsou cílem našeho vědeckého snažení. Často v celém takovém prostoru změn najdeme pouze několik drah bodů, které obrazně řečeno odpovídají konkrétní šachové partii v prostoru všech možných herních tahů a pozic. Takový prostor popsal před více než stoletím Henri Poincaré a nazýváme ho prostorem fázovým.

Na tomto místě si dovolím obrazné přirovnání. Dnes je ohromná poptávka po mapách, které chceme držet v ruce, když kráčíme do neznáma. Zapomínáme na dvě věci. Mapa není krajina a je sporné, zda může existovat mapa neznámého. Přesto je velká část z nás přesvědčena, že je lépe kráčet Sibiří s mapou Ukrajiny, protože nějaké mapa musí být lepší než žádná. A právě tento blud dělá z problematiky bezpečnosti onen výnosný a nebezpečný byznys.

Co je pro nás v kontextu našeho dnešního tématu formování důležité, je to, že model obsahuje oktanty, kde se setkává energie a chaos, ať již se nacházejí kdekoliv. Jsou tady a my jejich existenci musíme přijmout a naučit se s nimi žít. Budiž pro nás mementem, že pokud budeme aplikovat model na lidského jedince, pak si musíme přiznat, že v každém z nás je část takové prostředí, ve kterém se setkává chaos a energie, a být ostražitými, když se tato část našeho já nás pokouší ovládat. Může to být naše temná, stejně jako světlá stránka, jejich problémem však je, že se dají těžko zvládat. Pokud se týká našeho současného společenského a hospodářského života, pak jasně vidíme, že jsme síly působící v těchto oktantech nezvládli. Je to i proto, že jsme se na ně usilovně snažili nasadit nástroje, které jsme si přinesli ze světa, ve kterém panuje určitý řád a fungují statistické metody a počet pravděpodobnosti, zejména Gaussova křivka. Toto ale není gaussovský svět, to je svět mandelbrotovský, svět nelineární, fraktální s ohromnými a nečekanými nerovnováhami. V gaussovském světě je minulost i budoucnost, lze v něm v řadě případů předvídat budoucí vývoj s vysokou pravděpodobností. V mandelbrotovském světě je v zásadě pouze to,

čemu můžeme říkat nejbližší příští, tedy prostory, které se otevírají a jsou v zápětí vyplněny realitou. Ve společenském a ekonomickém kontextu jsme svědky takového chování v případě zájmů, potřeb a zejména přání, které neúnavně vyplňují každý prostor, který se před nimi otevře, bez ohledu na to, zda tam uspějí nebo nikoliv.

Dovolte mi malý příklad fungování modelu na prostředí zájmů. V každé organizaci existuje prostředí, kde se nachází zájem ovládající a zájem ovládaný a dále prostředí kde sídlí distribuce a redistribuce ovládajícího zájmu. Je patrné, že pokud se nám redistribuce ovládajícího zájmu dostane do prostředí oktantu, kde se potkává chaos a energie, pak můžeme brzo očekávat významné změny. Znovu připomínám, že tato kombinace polarit nutně existuje, ať již vůči organizaci jako vnitřní, tak i vnější. Tato prostředí nelze ovládnout, ale můžeme je vhodným způsobem izolovat nebo kompenzovat. V praxi to znamená, že se nebudeme pokoušet celý systém, který náš model představuje nějak optimalizovat, pomocí nějaké zlaté střední cesty, která bude odpovídat křivce vypočtené na základě nejmodernějších matematických metod. Znamená to, že budeme zároveň existovat v polaritách a tak z nich vytvoříme něco jako činku, která nám umožní lépe udržet dynamickou rovnováhu našeho prostředí.

Zde nastupuje velký problém formování bezpečnosti organizací a tím je otázka našeho skutečného poznání ve vztahu k prostředí. Nejprve mi dovolu, abych vyslovil tezi, že to, čím jsme v současné době doslova zavaleni, to nejsou informace, ale pouhá data. Došlo to tak daleko, že už máme profesi, které se říká „datamining“, tedy datové hornictví, která si klade za cíl nalézt v tunách datové hlušiny, ložiska použitelných informací. Informace ale ještě zdaleka nejsou znalostmi a ty mají daleko k poznání, které však zdaleka není moudrostí, za kterou teprve následuje pokora. Já bych chtěl v tomto svém vystoupení z hlediska bezpečnosti zdůraznit jinou škálu. Jde o škálu toho, co skutečně je, toho, co o tom skutečně víme, a toho, co si myslíme, že víme.

Nejnebezpečnějším pořadím je právě toto pořadí, kdy to, co si myslíme, že víme, přesahuje to, co skutečně víme. Nazval bych to velmi nebezpečnou epistemickou pýchou. Naopak, pokud to, co si myslíme, že víme, leží mezi tím, co skutečně je a tím, co skutečně víme, hovořil bych o bezpečné epistemické skromnosti.

Možná si položíte otázku, proč je právě tohle z hlediska formování bezpečnosti tak důležité. Jestli totiž někde existuje v zásadě nevyčerpatelný zdroj společenského a ekonomického rozvoje, pak je to právě v oblasti lidského a společenského poznání. Odpovědnost vědecké komunity je v tomto smyslu obrovská a ukazuje se, že nejen omyl v oblasti jaderné fyziky a techniky, ale i omyly v ostatních vědách mohou zničit náš svět. Ekonomie, jako věda, je mezi těmito vědami na prvním místě. Její odpovědnost je ohromná a nikdy v dějinách nebyla a nebude větší. Každé její současné tvrzení vzbuzuje ohromné naděje a omyl má za důsledek velké lidské i společenské tragédie. Připomeňme jen nebezpečné teze o předvídatelném chování opčních trhů, o hypotékách jako druhu sociálního pojištění nebo neustálé ujišťování o moci a autonomním chování trhů. Trhy byly, jsou a zůstanou vymezenými prostory s bohatou strukturou pravidel, která do nich byla, jsou a budou vnášena zvenčí těmi, kteří trhy ovládají. Svobodný globální trh v absolutním chápání významu slov je ryzí nonsens.

Dovolím si zmínit, ještě jednu důležitou přednost tohoto kubického modelu. Jeho výsledkem není žádné číslo a dokonce ani s čísly nepracuje. Brání se tak naší posedlosti přesnými čísly, získanými z nepřesných dat. My lidé milujeme jednoduché a krásné matematické vztahy a věříme tomu, že čím jsou jednodušší a krásnější, tím dokážou obsáhnout více věcí. Není to pravda, protože všude tam, kde do těchto vztahů vstupuje člověk a budoucnost, tam se pravděpodobnost omylu násobně, ne-li řádově zvyšuje. Tento model nikdy nesdělí, že bezpečnost je, například 3,98877665 nebo podobně jako onen počítač

ve známé knize, že smysl všeho je prostě 42. Necháváme se manipulovat čísly, aniž bychom rozuměli tomu, jak vznikají a někteří z nás dokonce i tehdy, když to vědí. Představa, že něco, čeho je o desetinu více, je automaticky lepší, i když statistická chyba je deset, je nebezpečným vítězstvím manipulace nad zdravým rozumem.

Tento model je určitou formou, která nás nutí k přemýšlení, jak ji správně naplnit, jak nalézt co nejvíce objektů zkoumání, které odpovídají kombinacím vlastností v jednotlivých oktantech. Trochu tak připomíná formu anglického sonetu, která nutí básníka, aby se vypořádal se všemi jejím závaznými částmi. Forma sonetu je obtížná, ale velice inspirující. Při dosavadních aplikacích se ukázala inspirativní i tato forma modelu a já mohu jen vyslovit skromné přání, aby tomu bylo tak i nadále.

Na margo modelů, které mají ve svém výsledku jednoduchou formulku, vzorec a číslo si dovolím malou poznámku. Je to sto let, co utrpěla těžkou ránu inženýrská pýcha technických elit Západu a nepotopitelný Titanic se potopil, přesto, že nám tyto technické elity tvrdily, že to není možné, jinými slovy, že váha Titaniku nemůže být nikdy větší než váha kapaliny jím vytlačené. Je to ve své podstatě stejná hloupost, jakože trhy směřují k rovnováze....(písknutí)

Tehdy tomu neznámý idiot nevěřil a koupil několik set těchto píšťalek. Existuje jen záznam o tom, že byl vysmíván a píšťalky mu nebyly proplaceny jako zbytečný výdaj. Tyto pencové kousky plechu nakonec zachránily ve tmě a chladu více životů, než celý Titanic, který neměl logicky žádný záchranný systém, protože se přece nemohl potopit.

Modely, kterými nás zásobuje finanční svět a jeho renomované instituce jsou daleko nebezpečnější než model jednostranné nerovnosti Archimédova zákona. Titanic zahubil asi dva tisíce lidí, kteří si zaplatili cestu a věřili v nepotopitelnost lodi, ale ekonomické finanční modely ožebračují miliony lidí, kteří si ani

nekoupili lístek, jen mají smůlu, že žijí v zemi, kterou vedou ti, kteří chtějí mít jejich miliardy ve svých kapsách. Pravdou je to, že tito ožebračení lidé jsou odpovědní za to, že si do svého čela takové zloděje zvolili.

Závěrem mi vážení přítomní dovoluji, abych vyjádřil v duchu výše uvedené epistemické skromnosti několik myšlenek, které nejsou odpovědí na tradiční otázku, co dělat, ale spíše na její doplněk, tedy co nedělat.

Za první. Nepřipouštějme nadměrný růst labilního, nepevného a křehkého, mělo by padnout, dokud je to malé.

Obecně by jakékoliv subjekty neměly díky naší nevšímavosti nebo dokonce za našeho aktivního přispění vyrůst natolik, abychom se jejich pádu začali bát. Globalizace a evoluce v ekonomické sféře dopomáhá k největšímu růstu právě těm, kteří nesou nejvíce zjevných i skrytých rizik. Tento proces zvětšování velkých zároveň potlačuje pestrost a ničí malé, ať již je jakkoliv zdravé a životaschopné.

Za druhé. Nesvěřujme znovu moc nad našimi osudy a životy lidem, kteří už jednou nebo dokonce opakovaně selhali.

Je nám pochopitelné, že někdo, kdo havaroval s autobusem, který řídil opilý se zavázanýma očima, by už neměl dostat nový autobus, aby mohl znovu zabít nebo zmrzačit další lidi. Přesto věříme tomu, že nás lidé, kteří nás přivedli do ohromné hospodářské krize, nás z ní mohou také vyvést. Politici, úředníci, bankéři, vědci i novináři, ti všichni tváří v tvář blížící se krizi fatálně selhali. Nyní znovu usilovně prosazují metody, které nás do krize přivedly (value at risk)

Za třetí. Nesvěřujme dlouhodobé řízení rizikových projektů lidem, kteří jsou orientováni na výkon nebo dokonce odměňováni podle krátkodobého výkonu

Dokážeme pochopit, že, když má kráva dlouhodobě přežít, pak její chovatel nesmí být odměňován podle roční doживosti. Víme i to, že stroje potřebují pravidelnou údržbu, která snižuje jejich krátkodobý výkon. Někteří z nás dokonce chápou, že jadernou elektrárnu nemůže řídit tým, který od ní chce co nejvíce kilowatthodin, ale jen málokdo si je ochoten připustit, že svěřovat do dlouhodobé péče peníze někomu, kdo je placen podle toho, kolik na nich krátkodobě vydělá, je tou nejlepší cestou na mizinu.

Za čtvrté. Nedopouštějme systematickou privatizaci zisků a socializaci ztrát

Cokoliv soukromé si vyžaduje sanaci a je to společensky potřebné, by mělo být okamžitě znárodněno. Vše ostatní nechť je malé soukromé a vystavené riziku. Někteří z nás si vzpomenou, jak ve Francii v 80-tých letech převzali vládní socialisté vedení bank. Všichni si ovšem pamatujeme, jak v Evropě a v USA převzali bankéři vedení států. Současný stav věcí obsahuje to nejhorší z obou politických karikatur reality, kterými jsou reálný socialismus a kapitalismus.

Za páté. Nepokoušejme se marně složité komplexní jevy optimalizovat, ale kompenzujeme je jednoduchostí.

Komplexita a rozsah globálních ekonomických a finančních vazeb vytvářejí samy o sobě nebezpečné pákové efekty spočívající v požadavku co nejvyšší efektivností. To má ve spojení s rozsáhlým zadlužením ohromné a nepředvídatelné nerovnováhy. Jejich důsledkem je více negativních než pozitivních efektů a ty negativní jsou zničující pro velké skupiny obyvatelstva a jejich organizací. Pozitivní se naopak týkají úzké skupiny jednotlivců. Přesto platí, že komplexní systémy nepřežívají proto, že jsou optimalizovány podle modelů, které nám předkládají odborníci, včetně nositelů Nobelových cen (Black, Scholes či Merton), ale proto, že obsahují rezervy a redundance, které prostě pro jejich složitost nevidíme. Proti těmto procesům je možné postavit

strukturu jednoduchých, lokálních operací, které jsou nejen alternativou, ale především protiváhou a přispívají k celkové dynamické rovnováze.

Za šesté. Nepůjčujme zadluženým.

Chápeme, že další drogy narkomana nemohou vyléčit, ale pouze zabít, ale z neznámých důvodů si myslíme, že zadluženému subjektu pomohou další půjčky a státu tištění peněz.

Za sedmé. Nepoužívejme finanční trh a trhy vůbec jako úložiště svých aktiv.

Měli bychom zažívat obavy spíše o výsledky svého podnikání, které máme mít pod kontrolou a nikoliv obavy z investic na trzích, které mít pod kontrolou nemůžeme. Své zásoby a rezervy bychom měli z významné části definancionalizovat a materializovat. Než je ukládat do komplexního prostředí tržních aktiv je spíše od tržního prostředí izolovat. Investování by mělo být spíše zábavou vyvolených než noční můrou většiny. Ukládání státních rezerv a penzijních prostředků do cenných papírů by mělo být zakázáno.

Za osmé. Neobnovujme skutečnou důvěru tak, kde ji nelze ani vytvořit.

Ve složitých komplexních prostředích nelze dosáhnout nejen individuální vzájemné lidské důvěry, která je evolučně většinově omezena počtem okolo jednoho sta vazeb, ale dokonce v takovém prostředí nelze dosáhnout ani důvěry institucionální. Důvěra v takovém prostředí je živnou půdou podvodům, zvaným Ponziho schémata (letadlo), z nichž nejznámějším bylo impérium Bernarda Madoffa). Vlády by neměly volat po obnovení důvěry, ale měly by ji budovat, prostřednictvím jednoduchých a čitelných kroků všude tam, kde je to skutečně možné. Volání vlád po obnovení důvěry ve finanční trhy v jejich komplexu jsou marností a podvodem na občanech

Za deváté. Nesvěřujme výbušné látky, jedy a spotřebitelské úvěry lidem do ruky, ani když jsou opatřeny podrobným návodem ve více jazycích.

Pravidla a zákony nás mají chránit především před námi samotnými. Tvrzení, že zvládáme prostředí komplexních finančních produktů, že jsme poučenými partnery jejich prodejců, jsou čistou panskou pýchou. Není tajemstvím, že sami bankéři nevědí, co prodávají. Oni chtějí jen odměnu z výkonu a objemu prodeje a vinu svalují na zákazníky.

Za desáté. Neplakejme nad rozbitými vejci a rozlitym mlékem a pokusíme se uvařit alespoň trochu jedlou omeletu

Využijme příležitostí, které krize přinesla a stále přináší k tomu, abychom vytvořili novou bezpečnější a proti pýše a omylu odolnější společnost a její ekonomiku. Nesnažme se postavit nový a větší Titanic, postavme si flotilu malých moderních odolných lodí, které nás udrží nad vodou a dopraví nás na více míst. Nečekejme, že někdo přijde, a udělá to za nás.

Vážení přítomní...

Dovolte mi, abych své vystoupení zakončil konstatováním, že to jsme my sami, na které čekáme. Po druhé světové válce napsal Samuel Beckett absurdní drama Čekání na Godota. V této hře čekají dva lidé na jakéhosi pana Godota s ohromnou nadějí a skoro posvátnou úctou, že přijde a změní jejich osud. Viděl jsem tu hru několikrát a pan Godot ani jednou nepřišel. Přesto míra absurdity této hry nedosahuje dnešní reality, kdy zdraví, schopní a vzdělaní lidé čekají na příchod spasitele, aniž by si uvědomili, že jen oni mohou spasit sami sebe.

Proto si velice vážím lidí, kteří se nedívají kolem sebe, neprognózují přesnými metodami z nepřesných dat budoucnost a nevěští blížící se spásu nebo katastrofu za obzorem. Vážím si lidí, kteří nesou svou kůži na trh a předkládají konkrétní návrhy na řešení, i když dobře vědí, že ani oni nemají nárok na absolutní pravdu.

Obrazně řečeno s Borisem Polevojem a jeho Příběhem opravdového člověka, neulehli na dno lodí a nečekají na to, kam je vlny a proudy ponesou, ale veslují a kormidlují, vedou své osudy a s nimi i osudy jiných. Proto mi dovolu, abych z tohoto místa a právě nyní, po více než osmnáctileté známosti složil poklonu svému učiteli, profesoru Vitaliji Koškinovi. Jeho práce při hledání východisek pro lidi této země je největší oslavou jeho nadcházejícího životního jubilea.

Děkuji Vám za pozornost.